

**Міністерство освіти і науки України Вінницький
державний педагогічний університет імені Михайла
Коцюбинського**

НАУКОВІ ЗАПИСКИ

**Серія: Філологія
(мовознавство)**

Випуск 20

Вінниця - 2014

УДК 80/82 (062.522)
ББК Я54 + 80/83я54
В 48

В 48 Наукові записки Вінницького державного педагогічного університету імені Михайла Коцюбинського. Серія: Філологія (мовознавство) : збірник наукових праць / [гол. ред. Н.Л. Іваницька]. - Вінниця : ТОВ «фірма «Планер», 2014. -Вип. 20.-**311** с.

ISBN 978-966-2337-89-1

А

Затверджено як фахове видання постановою Президії ВАК України «Про внесення періодичних друкованих наукових фахових видань до нового переліку наукових фахових видань України» (10.03.2010 № 1-05/2).

Свідоцтво про державну реєстрацію друкованого засобу масової інформації Серія КБ № 8416 від 06.02.2004.

РЕДАКЦІЙНА КОЛЕГІЯ: Іваницька Н.Л., доктор філологічних наук, професор (Вінниця) (головний редактор);

Павликівська Н.М., доктор філологічних наук, професор (Вінниця); **Завальшок І.Я.,** доктор філологічних наук, професор (Вінниця); **Руснак І.Є.,** доктор філологічних наук, професор (Вінниця); **Слободинська Т.С.,** доктор філологічних наук, професор (Вінниця); **Іваницька Н.Б.,** доктор філологічних наук, професор (Вінниця); **Куцевол О.М.,** доктор педагогічних наук, професор (Вінниця); **Ямчинська Т.І.,** кандидат філологічних наук, доцент (Вінниця); **Німчук В.В.,** член-кореспондент НАН України, доктор філологічних наук, професор (Київ); **Городенська К.Г.,** доктор філологічних наук, професор (Київ).

Рецензенти: Баган М.П., доктор філологічних наук, професор (Київ);
Мізін К.І., доктор філологічних наук, професор (Кременчук).

Друкується за ухвалою вченої ради Вінницького державного педагогічного університету імені Михайла Коцюбинського (протокол № 10 від 26.11.2014 р.).

Статті подано в авторській редакції.

При використанні матеріалів збірника покликання на «Наукові записки» є

обов'язковим. Адреса редакції:

Інститут філології й журналістики Вінницького державного педагогічного університету імені Михайла Коцюбинського, вул. Острозького, 32, м. Вінниця, 21100; тел. (0432) 275-589.

УДК 80/82 (062.522)
ISBN 978-966-2337-89-1

ББК Я54 + 80/83я54

© Автори статей, 2014

ЗМІСТ

I. АКТУАЛЬНІ ПИТАННЯ КАТЕГОРІЙНОЇ ГРАМАТИКИ	3	
Гирин Олег. Деграматикалізація в англійській мові: синхронний та діахронний аспекти	3	
Лебедь Юлія. Обов'язковий придієслівний інфінітивний компонент формально-синтаксичної структури речення: параметри та особливості вживання	7	
Пишна Наталія. Субстантиви на позначення назв піснеспівів релігійної терміно лексики	11	
Пристаї Галина, Пристаї Богдан. Морфонологія словотвірних гнізд прикметників із двочленною субморфемою в основі	15	
Суїма Ірина. Актуалізація частини адресованої фрази в респонсивних пропозиціях.	19	
 ІІ. ФУНКЦІОНАЛЬНА СЕМАНТИКА ЛЕКСИЧНИХ ОДИНИЦЬ.		
ТЕОРІЯ НОМІНАЦІЇ	24	
Артюх Світлана. До питання про фразеологічний статус термінів-словосполучень	24	
Багрій Ганна. Компаративний аналіз вживання англійських запозичень у сучасних засобах масової інформації,	29	
Іваницька Ніна. Розширення семантичного обсягу іменникових слівознач предметних денотатів	33	
Каліберда Оксана. Типологічні особливості західноєвропейської енциклопедичної лексикографії Середньовіччя	40	
Корнієнко Лариса. Лексикографування полісемії в українській фразеології початку ХХІ ст.,	47	
Мельник Татяна. Прозвища як особливий тип номінації героїв в оповідях В. Шукшина	54	
Тимкова Валентина. Роль книжних фразеологізмів у формуванні професійної культури мовлення менеджерів	58	
Чередник Людмила. Ономастичний простір роману Ліни Костенко «Маруся Чурай»....	62	
Шутак Лариса. Вторинна номінація як проблема сучасного теоретичного мовознавства	68	
Януш Христина. Вплив специфічних компонентів на розуміння національного аспекту фразеологічних одиниць німецької мови: емпіричне дослідження .	74	
 ІІІ. КОГНІТИВНІ ТА КОМУНІКАТИВНО-ПРАГМАТИЧНІ АСПЕКТИ ЛІНГВІСТИКИ		79
Гузій Тетяна. Вербалізація концепту БОГ /GOD у релігійній картині світу древніх англосаксонців	79	
Гумовська Ірина. Концептуальні теоретичні основи кореляційних процесів у		

термінознавстві (на прикладі правничої термінології в економічному дискурсі)	84
Дзюбіна Оксана. Концептуальна основа англомовних неологізмів	90
Доля Інна. Когнітивний та комунікативно-прагматичний аспекти формування оцінки.....	94
Забужанська Інна. Базові орієнтири дослідження ритмо-інтонаційного комплексу поетичного мовлення в лінгвокогнітивши парадигмі	99

УДК 81'271:378

РОЛЬ КНИЖНИХ ФРАЗЕОЛОГІЗМІВ У ФОРМУВАННІ ПРОФЕСІЙНОЇ КУЛЬТУРИ МОВЛЕННЯ МЕНЕДЖЕРІВ

У статті досліджено особливості функціонування фразеологізмів у офіційно-діловому стилі української мови та в професійному мовленні сучасних менеджерів. Проаналізовано роль стилістично нейтральних фразеологічних одиниць, що характеризуються міжстильовим уживанням як в усному мовленні, так і в текстах ділових паперів, що є невіддільною складовою успішного професійного зростання менеджерів. Актуальність дослідження зумовлена не лише його зверненням до надзвичайно популярної нині в лінгвістиці теми фразеології, а й необхідністю виховувати свідоме прагнення до вивчення мовного надбання рідної держави в офіційно-діловому мовленні. Важливим аспектом фахової мовної підготовки студентів-менеджерів є знання ними фразеологічних норм сучасної української літературної мови під час вивчення української мови за професійним спрямуванням.

Ключові слова: фразеологічні одиниці, фразеологізми, книжні фразеологізми, усталені звороти, офіційно-діловий стиль, професійна культура, мовлення менеджерів, культура мовлення, фразеологічні норми, мовна підготовка студентів.

Постановка проблеми. Вивчення фразеологізмів у офіційно-діловому стилі переконує в тому, що вони, попри свою стійкість у всенародному мовленні, усе ж підлягають певним, навіть досить розгалуженим змінам - структурно-семантичним і стильовим, адже цього вимагають реалії нашого українського сьогодення. Найбільш яскраве своє виявлення фразеологізми знаходять у живому мовленні народу як в усній, так і в писемній формі, адже справжнє життя слова здійснюється тільки в мові.

Нині демократичний поступ українського суспільства потребує особистостей, здатних ■ творчо мислити, швидко реагувати на нестандартні ситуації, віднаходити правильні шляхи для розв'язання питань, тому необхідно формувати ці якості у майбутніх менеджерів, зокрема на заняттях з української мови за професійним спрямуванням під час опрацювання фразеології обраного фаху. Професійна культура менеджера - це не тільки все те, що створено руками й розумом людини, а й вироблений роками спосіб суспільного поведіння, що відтворюється в конкретних ділових ситуаціях, де культура мовлення менеджера виступає його духовним обличчям.

Фразеологія виросла на міцному фундаменті фольклористичних, етнографічних, особливо етнолінгвістичних, ґрунтовних філологічних дослідженнях О.О. Потебні, М.Ф. Сумцова, І. Я. Франка, М.І. Костомарова, П.П. Чубинського, П.О. Куліша, Б.О. Ларіна. Іван Франко вважав фразеологію скарбом мови й народного досвіду, називав її "народним добром", "коштовними перлинами", цінував у ній здатність узагальнювати, часом дотепно і влучно, найсуттєвіше, бачив у ній уміння народу "об-разового мислення і висловлювання" своїх думок. Підґрунтя вичення надслівних утворень - "нерозкладних сполук" (як вдало зазначив ©і©. Шахматов - було закладене в працях О.О. Потебні, І.Д. Срезневського. Вони дослідили синтаксичну природу словосполучень та стилістичні особливості стійких комплексів слів.

Актуальність дослідження зумовлена не лише його зверненням до надзвичайно популярної нині в лінгвістиці теми фразеології, а й, необхідністю виховувати свідоме прагнення до вивчення мовного надбання рідної держави в офіційно-діловому стилі.

Метою науково-дослідницької розвідки є встановлення особливостей функціонування фразеологізмів у офіційно-діловому стилі української мови та їхня роль у формуванні професійної культури мовлення менеджерів. Семантично фразеологічні одиниці, що набули широкого вжитку, дозволяє залучити їх до офіційно-ділового стилю української мови: *забезпечити розвиток, заявити свою волю, знайти спільну мову, зовнішній нинник, компетентна особа, надання чинності, накласти дисциплінарну кару, повести масову роботу* тощо.

Фразеологізовані утворення суспільно-політичного дискурсу і в тексті службового документа виконують не тільки комунікативну функцію, але також виступають одним із засобів впливу, а точніше - маніпулятивного впливу, який передбачає не лише повідомлення про політичну дійсність, а й її інтерпретацію, зокрема, її явну та приховану оцінку.

Культура мовлення тісно пов'язана й з культурою мислення. Адже якщо менеджер чітко, логічно мислить, тоді й мовлення у нього зрозуміле, логічне. Якщо у людини немає логічної думки, якщо вона говорить про те, чого не розуміє або не знає, тоді й мовлення в неї плутане, беззмістовне, захаращене зайвими словами [5, 37].

На жаль, при використанні усталених зворотів трапляється чимало недоречностей. Часто-густо мовці не завдають собі клопоту відшукати в скарбниці української фразеології найкращий варіант, а вдаються до першого-ліпшого, що спаде їм на думку. Найчастіше це буває неокочирна калька з російської мови. Скажімо, журналіст однієї з телепередач говорить: "Питання між кандидатами в депутати розподілилися *слідуючим чином*" (тобто дослівно перекладає рос. *следующим образом*). За лексико-фразеологічними нормами української мови треба казати: "*Запитання між кандидатами в депутати розподілено так*".

Ситуацію, коли людина вважає, начебто досить змінити зовнішній вигляд або навіть поміняти вбрання - і відразу зміниться її суть, росіяни характеризують приказкою *ворона в павлиньих перьях*. Невибагливі мовці і собі вживають *ворона в павиному пір'ї*, а тим часом українська мова на цей випадок має свою оригінальну приказку: *убрався в жупан - і дума, що пан*.

Фразеологічні одиниці є дуже важливим семантичним та стилістичним засобом. Одні фразеологізми спільні для багатьох мов. До таких належать вислови давньогрецькі (*ріг Амальтеї, яблуко розбрату*), євангельські (*шлях на Голготу, біблійні (дуїх і буква)*), літературні цитати (*"Спинись, хвилино, гарна ти!"*). Є фразеологічні звороти, належні і тільки одній мові, і для відтворення позначуваних ними понять в інших мовах слід шукати рівноцінних відповідників.

В українських текстах можна прочитати: *задаватись метою, знищувати під корені й под.* Ніякого стосунку до української фразеології такі синтаксичні побудови: не мають, оскільки в нашій мові їм відповідають - *ставити собі за мету, знищувати на пні*.

У царині фразеології, як і на рівні лексики, виявляється синонімічне багатство української мови. Скажімо, на позначення поняття "*людина невизначених здібностей, невизначеної вдачі*" існують такі фразеологізми: *ні се ні те, ні риба ні м'ясо, ні рак ні риба. тьтес ні баран, ні пава ні тава, ні два ні півтора, ні Богові свічка ні чортові кочерга, ні швець ні жнець, ні грач ні помагач*. До слов *тікати* є ціла низка фразеологічних висловів: *увіритися ногам, кидатися навтікача, намазати п'яти салом, накивати п'ятами, дати ходу, дати тягу, взяти ноги на плечі* тощо.

На жаль, у численних засобах масової інформації вживана досить обмежена кількість

фразеологічних зворотів. Нерідко оригінальних українських фразеологізмів не використовують зовсім, віддаючи перевагу калькованим з російської мови зворотам.

Поєднання однокореневих слів (тавтологія) широко вживається як стилістичний засіб. Це здебільшого фразеологічні одиниці на зразок *сила-силенна, рано-вранці, вільна воля, любий-любесенький, мий-милесенький*. Коли нагромадження в тому самому вислові однокореневих слів не викликане ні стилістичними, ні значенневими міркуваннями, тавтологія стає вадою тексту. До появи тавтологічних словосполучень, що знижують мовленнєвий рівень викладу, призводить бездумне калькування російських висловів: *совершить преступление - вчинити злочин, обеспечит безопасность - забезпечити безпеку*. Цього можна і треба уникати, замінюючи один із компонентів синонімічним відповідником: *скоїти злочин, гарантувати безпеку*.

Ретельне вивчення багатой синоніміки української мови дає змогу якнайточніше висловлювати думку, втілювати її в довершену форму.

І в офіційно-діловому, і в розмовному мовленні зловживають висловом *давати добро*. Напр.: "Президент *дав добро* на підготовку проекту указу про створення вільної економічної зони в Трускавці" (Газ.).

Із погляду лексико-семантичних норм української мови можна подумати, начебто президент віддав на цю справу частину свого майна, бо іменник *добро* означає "сукупність належних комусь речей, предметів, цінностей", а також "благо". Протилежне до "лихо, зло". Напр.: "А корабель був повний добра. Було там і золото" (П. Панч). Отож некритичне використання розмовного російського вислову *давать добро* (де добро є субстантивованим прислівником) в українській мові призводить до затемнення змісту висловлювання. Адже насправді йдеться про те, що Президент *дав згоду на підготовку (погодився з підготовкою, схвалив підготовку) проекту*.

Слід зазначити, що фразеологізми мають різну стилістичну вагу. Частина з них не має виражених експресивно-оцінних супровідних значень і тому характеризується міжстильовим уживанням. Відповідну групу утворюють стилістично нейтральні фразеологічні одиниці. До них належать звороти на зразок: *піднімати завісу, сходити зі сцени, слухний час, спинитися на півдорозі, піднятися на ноги, опустити руки, наставити на добрий шлях (на добру путь), без зайвих слів, перша ластівка* тощо [1].

Разом з тим, на відміну від лексичних одиниць, у складі української фразеології переважають звороти з виразним експресивно-оцінним значенням, унаслідок чого вони використовуються для створення експресивного фону як в усному, так і писемному мовленні.

Книжні фразеологізми виникли на писемній основі і найчастіше використовуються в книжних стилях. До книжних фразеологізмів належать термінологічні словосполучення, поява яких зумовлена постійним розвитком різних галузей науки, культури, техніки. Ці фразеологізми найчастіше використовуються в науковому, діловому і публіцистичному стилях. У творах художньої літератури вони вживаються рідко. Фразеологізми можуть перебувати в синонімічних зв'язках як з окремими словами, так і між собою. Фразеологізми є одним з невичерпних джерел багатства і виразності мовлення, але вимагають доречного вживання. Тому треба уникати помилок типу *мати роль* (треба - *відігравати роль*), *вантаж спогадів* (треба - *тягар спогадів*), *приймати участь* (треба - *брати участь*), *втирати очі* (треба - *замилувати очі*). Запас фразеологізмів й уміле їх використання робить наше мовлення багатим, виразним й оригінальним [6].

Важливим аспектом фахової мовної підготовки студентів є знання ними фразеологічних норм сучасної української літературної мови, коли не спотворюється зміст і граматична будова фразеологічних одиниць. Необхідно відрізнити фразеологізми від вільних словосполучень. Однак у мовленні носіїв часто порушується граматична будова усталених мовних зворотів. Низька культура мовлення менеджера характеризується порушенням правил слововживання, граматики, вимови та наголошення, написання. Наприклад,

помилково вживають вислови *добро пожалувати* замість *ласкаво просимо*, *приводити приклад* замість *наводити приклад*; *приймати (прийняти) міри* замість *вживати (вжити) заходів*; *прикладати зусилля* замість *докладати зусиль*; *поправити положення* замість *виправити становище*; *становити собою* замість *являти*

собою, становити, бути; ні в якому випадку замість *ні в якому разі, в жодному разі*; *приймати до уваги* замість *брати (взяти) до уваги*; *приймати до відома* замість *брати (взяти) до відома*; *підняти (підіймати) питання* замість *порушити (порушувати) питання*; *підняти справу* замість *порушити справу*; *скрутне положення* замість *скрутне становище* тощо. Цілісність значення, відтворюваність, відносна постійність компонентного складу та структури, а також експресивність дозволяють окреслити межі фразеологічного складу. Ця категорія усталених зворотів посідає значне місце у фразеології української мови, а тому студентам на практичних заняттях з української мови подаємо найбільш вживані з них у професійній мовній практиці і пояснюємо денотативні відмінності у їх лексичних значеннях.

Кожна освічена людина має дотримуватись культури своєї мови, а особливо це стосується спеціалістів, які повинні не допускати мовних помилок у сфері їхньої діяльності.

Правильна вимова, вільне, невимушене оперування словом, уникнення вульгаризмів, архаїзмів, слів-паразитів, зайвих іншомовних слів, наголо-шування на головних думках, фонетична виразність, інтонаційна розмаїтість, чітка дикція, розмірений темп мовлення, правильне використання логічних наголосів і психологічних пауз, взаємовідповідність між змістом і тоном, між словами, жестами та мімікою - необхідні елементи мовної культури менеджера.

Мовлення майбутніх менеджерів є невіддільною складовою їх успішного зростання. Курс української мови (за професійним спрямуванням) є нормативною навчальною дисципліною, яка вивчає норми сучасної української літературної мови з метою їх подальшого застосування у професійній діяльності менеджера. Передбачається, що в процесі вивчення згаданої дисципліни студенти-менеджери не лише заповнять лакуни, що утворилися під час вивчення української мови у загальноосвітній школі, але й удосконалюватимуть уміння і навички щодо вироблення культури фахового мовлення, зокрема свідомого використання стійких зворотів мови (фразеологізмів) в управлінських текстах.

Тому-то сучасний менеджер має йти в ногу з часом, стежити за змінами та тенденціями мовної норми, він повинен знати, яка реальна практика вживання, наскільки вона відповідає загальним законам мови і тенденціям її сучасного розвитку. Не можна проходити повз мовні покручі, неприродне, невиправдане і незрозуміле вживання мовних норм. В умовах масової українсько-російської двомовності лексика є тим рівнем, на якому найвиразніше виявляється так звана негативна інтерференція, тобто суміш елементів лексичних систем української та російської мов. Унаслідок масового, безсистемного проникнення російськомовних елементів у структуру української мови, в умовах тривалого нерівноправного їх контактування виникло явище українсько-російського мовного "суржику" як однієї з форм українського просторіччя.

Висновки та перспективи подальших досліджень. Отже, культура мовлення - це частка загальної професійної культури менеджера, а її відсутність - свідчення бездуховності і безграмотності людини. Мистецтво спілкування завжди вважалося органічною складовою професіоналізму ділової людини, менеджера нового типу, який повинен мати нестандартний погляд на речі, відзначатися високою етикою у спілкуванні, гнучко

розподіляти обов'язки, володіти Божим даром - харизматичним вмінням подобатися людям, надихати їх, вести за собою не силою наказу, а силою аргументів, переконливого слова, яке з давніх часів вважалося божественним даром. Реформування вищої школи, та ті вимоги які висуваються до фахівця з менеджменту, вимагають змін методик вищої школи. Сучасні тенденції характеризуються переходом до гуманістичного розвитку особистості. Ефективність реформування системи освіти і фахової підготовки будуть залежати від того, як швидко вища школа зможе звільнитися від старих ідей та почне використовувати нові ідеї й концепції.

ЛІТЕРАТУРА

1. Алефіренко М.Ф. Теоретичні питання фразеології / М.Ф. Алефіренко. - Х., 1987. - 217 с.
2. Медведєв Ф.П. Українська фразеологія: Чому ми так говоримо/ Ф.П. Медведєв. - Харків: Думка, 1982. -232 с.
3. Морозюк В.М. Джерела української фразеології. Роль фразеологізмів у мовленні // Вивчаємо українську мову та літературу / В.М. Морозюк. - 2010. - № 33. - С. 15-18.
4. Олійник І.С. Українсько-російський і російсько-український фразеологічний тлумачний словник / І.С. Олійник, М.М. Сидоренко. - Х.: Прапор, 1977. - 462 с.

21

Тымкова В. Роль книжних фразеологізмів у формуванні професійної культури речі менеджерів.

В статті досліджені особливості функціонування фразеологізмів в офіційно-деловому стилі українського мови та в професійній мові сучасних менеджерів. Проаналізовано роль стилістично нейтральних фразеологічних одиниць, які характеризуються міжстилістичним використанням як в усній мові, так і в текстах документів, що в свою чергу є невіддільною частиною успішного професійного зростання менеджерів. Актуальність дослідження обумовлена не тільки його зверненням до надзвичайно важливої в сучасній лінгвістиці теми фразеології, але й необхідністю виховувати свідоме прагнення до вивчення мовної спадщини рідної держави в офіційно-деловій мові. Важливим аспектом професійної мовної підготовки студентів-менеджерів є знання фразеологічних норм сучасного українського літературного мови на етапі вивчення українського мови в професійному напрямку.

Ключові слова: фразеологічні одиниці, фразеологізми, книжні фразеологізми, стійкі обороти, офіційно-деловий стиль, професійна культура, мова менеджерів, культура мови, фразеологічні норми, мовна підготовка студентів.

Tymkova V. The role of book phraseological units in the professional language training of managers.

This article examines peculiarities of phraseological units functioning in the Ukrainian official style and in the professional language of modern managers. The author analyzes the role of the stylistically neutral phraseological units which are used interstylistically both in oral speech and in documents and in its turn it becomes an inseparable part of the successful professional growth of a manager. Relevance of the research is

but also with the necessity to bring up conscientious aspiration to make use of the language heritage of our homeland in the official style. The important aspect of

professional language training of students-managers is introduction of phraseological standards of modern Ukrainian literary language in the course of Ukrainian of professional skills language.

riey rvoras: praseoigicai units, jvcea pnrases, oogk praseoigicai units, collocations, ojjiciat styte, professional culture, managers' language, speech culture, praseoigicai standards, language training of students.